

HET VLAARDINGSE BEDRIJF DE ZEEMAN (1821-1979)

DE OORSPRONG VAN HET BEDRIJF (MAARTEN JOHANNES VAN DER BOOR, 1821-1823)

Welke Vlaardinger kent niet het winkeltje De Zeeman, Hoogstraat 205, op de hoek van de Vrouwensteeg? Sedert de restauratie van de voorgevel in 1977 lijkt de zeeman op het kleurige houten gevelbord nog nadrukkelijker op zijn attributen, een vis, tabaksbladeren, etc., te wijzen. Een onverbloemde uitnodiging aan de Vlaardingse vissers hier hun BZK-pruimtabak, sigaren, koffie en gruisstee te komen halen. Maar ook andere zeelieden zijn er welkom getuige de gevelsteen die een zeilende koopvaarder voorstelt. Binnen ruikt het naar gebrande koffie, chinese thee en geurige tabaksmélanges. Het authentieke interieur, zo typerend voor deze nu zeldzame soort winkeltjes, doet koloniaal aan. De sfeer is er van honderd jaar terug. Een vriendelijke neger schijnt een vuurtje te willen aanbieden.

Rond de eeuwwisseling was De Zeeman een veel groter bedrijf. Het was niet slechts kleinhandel, maar ook grossierderij en fabriek met tientallen personeelsleden. Om tot die omvang te geraken heeft het bedrijf vele decennia nodig gehad. Het begin vonden wij in 1821. In dat jaar kocht ene Maarten Johannes van der Boor, tabakskoper uit Delft, via Anthony Jansen, tapper in Vlaardingen (caféhouder zouden we nu zeggen), een huis met erf aan de westzijde van de Hoogstraat (1). Het huis was eigendom van de erven mejuffrouw Anna van Arkel, weduwe van Jacobus den Baars. Het werd bij afslag verkocht op 30 maart 1821. Het was ingezet op 4.000 gulden. Van der Boor kocht het tenslotte voor 2.200 gulden.

Wie was Maarten Johannes van der Boor? We weten maar weinig van hem. Hij werd geboren op 11 februari 1800 te Delft als zoon van Willem van der Boor (1763-1837), koopman, wonende aan het Oosteinde te Delft, en van Apolonia Krij(g)sman (2). Uit dit huwelijk werden nog acht andere kinderen geboren. Sommige ervan zullen wij in het vlaardingse nog ontmoeten: Helena Apolonia, geboren 26 juni 1794, Neeltje Adriana, geboren 9 november 1804 en Gerrit Brants Willem, geboren 11 december 1806. Maarten's broer Willem, geboren 16 september 1796, zal een hoofdrol in ons verhaal spelen.

Maarten vestigde zich waarschijnlijk in april 1822 in het gekochte pand als winkelier in tabak, snuif, koffie en thee (3). Het was van korte duur. Op 12 juni van het volgende jaar overleed hij reeds in Maassluis, ruim 23 jaar oud (4). Hij woonde daar.

Broer Willem Jacobus nam de zaak onmiddellijk over. Of hij daarvoor ook van beroep veranderde, is niet duidelijk. In 1811, bij zijn huwelijk met Anna Suzanna Wesselman, geboren te

's-Hertogenbosch in 1794, wordt als beroep van Willem genoemd olieslager (5). Voordat Willem naar Vlaardingen trok heeft hij met zijn gezin ook nog in Rotterdam gewoond, want daar was in 1820 zijn enige kind Anna Suzanna geboren.

Waarom Maarten en Willem van der Boor hun heil in Vlaardingen zochten, weten wij niet. Wij waren niet in de gelegenheid ons onderzoek uit te breiden tot archieven buiten Vlaardingen, bij voorbeeld in Delft. Aangenomen mag worden dat de delftse familie Van der Boor allerlei contacten in naburige plaatsen had. Vader Willem van der Boor was immers koopman, winkelier en slijter. Ook de relatie met de tabakshandel was er al vroeg. In 1809 woonde er in Delft ene Jacobus van der Boor, tabakskerver van beroep. Gezien voor- en achternaam ongetwijfeld een familielid (6).

WINKELIER EN REDER (WILLEM JACOBUS VAN DER BOOR, 1823-1867)

Willem van der Boor begon in 1823 als winkelier en tabakskerver. In het register van patentschuldigen wordt zijn „debiet” geschat op 1.800 gulden (7). Ieder die een bedrijf uitoefende had daarvoor een vergunning (patent) nodig en betaalde daarvoor een belasting, berekend over de grootte van de produktie of afzet (debiet), een soort omzetbelasting of BTW dus. In dit register kunnen wij Willem van der Boor van jaar tot jaar volgen en zien hoe hij zijn bedrijf langzaam opbouwt. In 1826 werd zijn bedrijf gerekend tot de ondernemingen met minder dan drie knechts, in 1836 tot die van minder dan zes knechts (8). Zijn omzet was toen verdubbeld tot 3.600 gulden.

De ondernemende Willem van der Boor had aan zijn winkel en tabakskerverijtje klaarblijkelijk niet genoeg. In 1835 begaf hij zich in visserijzaken. Voorjaar 1835 kocht hij van de weduwe van Pieter van der Drift een pakhuis en erf gelegen aan de oostzijde van de Hoogstraat (9). Het was ingericht voor zoutopslag en had ook een boetzolder. Najaar 1835 kocht hij op een publieke veiling een „extra wel bezeild chaloupeschip” met hoekertuig, „Willem den Eersten” geheten (10). Het was eigendom van Anna de Koe, weduwe van Willem Bot. Het schip was gebouwd in Zierikzee en werd het laatst gevoerd door stuurman Cornelis Kloppenburg. Het kostte Willem van der Boor 3.672 gulden. We komen Willem later ook op andere veilingen tegen, waar hij onderdelen voor de visserijuitrusting koopt, zoals lijnen en hoeken, kabels, repen en speerrepn, breels, breeltouwen, „slingers”, want en haringnetten (11).

Sloepen waren de typische schepen voor de beugvisserij naast de vishoekers. Willem van der Boor zette zijn sloep echter ook bij de haringvisserij in. We zagen hiervoor al dat hij haringnetten aanschafte. Het schip komt ook voor in de naamlijsten van haringrederijen als VN 53 „Willem den Eersten”, van 1837 tot

Publieke Verkoopning Van een extra Welbezeild **CHALOUP-SCHIP,**

Met **HOEKERSTUIG,**

Genaamd

Willem den Eersten,

Met deszelfs

I N V E N T A R I S,

Te

V L A A R D I N G E N,

Op Vrijdag den 20 November 1833, des Voormiddags ten Tien uren.

Men is van mening, ten overstaan van den Notaris **P. VERKADE**, residentende te *Vlaarding*en, publiek te veilen en aan de meestbiedende of hoogstmijnende te verkoopen:

Een extra welbezeild **CHALOUP-SCHIP** met **HOEKERSTUIG**, genaamd *Willem den Eersten*, gebouwd te *Zierikzee*, laatst gevoerd door Stuurman *Cornelis Kloppenburg*, met deszelfs *Groote- en Bezaan-mast*, *Rondhout*, *Sttaande en Loopende Wand*, zoodanig als hetzelfde is leggende in de Haven der Stad *VLAARDINGEN*.

Met deszelfs **INVENTARIS**, bestaande in:

ANKERS.

3 Ankers, en 1 Werp-Anker.

KABELS EN REEPEN.

3 Kabels en 1 Reep.

ZEILEN.

3 Schoverzeilen. 4 Bonnets. 1 Stagfok. 1 Fokachter de Mast. 1 Bezaan. 1 Tienkleeds-Fok. 1 Achterkleeds dito. 1 Driekleeds dito. 1 Marzeil. 1 Breejart. 1 Groote Jager. 1 Kleine Jager.

KOKSGOED.

1 Koperen Vlechketel. 1 Gortketel. 1 Koperen Smoorpot. 2 Thee- of Koffijketels. 2 Blikke Thee-

bussen. 1 Koffijblik. 1 Koffijnolien. 1 Koper Sausp. nneje. 3 Kransen. 4 Lampjes. 1 Brievenbus. 1 Botenpoort. 2 Brandschorsels. 3 Corbussen. 1 Nagje. 2 Ledige Jenever-Ankers. 1 Sirop-Vat. 1 Azijn-Vasje. 1 Waterregter. 3 Zoodennetjes. 1 Traanregter. 2 Warbalies. 1 Fus met beslag. 3 Pussen zonder beslag.

STUURMANSGOED.

3 Kompassen. 3 Halfuurglazen. 3 Groote Glazen Lantaarns. 1 Kleiner met hoorn. 3 Jagerjes.

TIMMERMANSGOED.

1 Mooker. 1 Bijl. 1 Zaag. 1 Dissel. 1 Avegar. 4 Booren. 6 Schnepers. 2 Sluitbanden. 1 Pomphak. 2 Teerpussen.

KERFGOED.

3 Geesten. 2 Waterzellknien. 2 Rollen. 1 Holle Klamp. 2 Waterzeilgarden. 2 Onthoofbalies. 9 Kolmandens.

BEUGGOED.

1 Laafbeugel. 3 Schepbeugels. 11 Stolpen. 3 Trapbooms. 4 Spaken. 1 Slaggarde. 11 Joonen met Wartels. 18 Gooljen. 1 Smakdreg. 1 Loose Dreg. 3 Priktenbakken. 3 Aabennen. 7 Ronde Ijennens. 300 Schelvis-stel. 1 Sluifhaak. 1 Haakstok. 1 Haalplank. Pompgged. 1 te weten. 8 Pomptrokken. 4 Wippen. 3 Pompsussen. 6 Zuigers.

Buiten den INVENTARIS:

Eenige **ANKERS**, **KABELS**, een Kwantiteit **ZOUT** en eenige andere **GOEDEREN**.

Die gading hebben om te koopen, komen ten dage en ure voorsz., aan de westzijde van de Haven te *Vlaarding*en voornoemd, aanhoren de *Conditien* en *Voorwaarden*, en doen in 't koopen hun profijt.

De verkoop van bovengemeld *SCHIP* en *INVENTARIS* zal geschieden in *Kaveling*en, doch zal den *Inventaris* naderhand bij het *Schip* worden verkrijgbaar gesteld.

Voorts onder behoorlijke *Borgto*gt op **DRIE MAANDEN CREDIET**.

Nadere onderrigting te bekomen ten Kantore van voornoemde Notaris.

Zegt het Voort.

1842 onder schipper Jacob van Keulen en van 1843 tot 1851 onder schipper Adriaan Storm (12). We hebben geen onderzoek verricht naar de bedrijfsuitkomsten van rederij Van der Boor. Ze zullen wel niet zo florissant geweest zijn. Vanaf 1852 wordt rederij Van der Boor niet meer in de naamlijsten van haring-rederijen genoemd.

Als reder was Willem van der Boor ook betrokken bij de oprichting van de NV Vlaardingsche Assurantie Maatschappij in 1839, die in het bijzonder de verzekering van vissersvaartuigen ten doel had (13).

In tegenstelling tot het rederijbedrijf moeten de andere activiteiten van Willem van der Boor, zoals de winkel, de tabakskerverij en de groothandel, hem geen windeieren gelegd hebben. Hoe zou anders de groei van zijn bezit aan onroerend goed te verklaren zijn? Het winkelpand aan de westzijde van de Hoogstraat, dat Maarten van der Boor in 1821 had gekocht, werd bij diens dood in 1823 gezamenlijk eigendom van zijn broers en zusters, en zijn vader. In 1831 machtigen Helena Apolonia, Neeltje Adriana, beiden te Delft woonachtig, en Gerrit Brants Willem van der Boor te Vlaardingen hun vader Willem van der Boor om hun aandeel in het huis (9/16) aan Willem Jacobus te verkopen (14). Het huis was sedert 1 september 1831 belast met een hypotheek van 1.000 gulden à 5 procent rente per jaar, verstrekt door de heer Von Ulrich te 's-Gravenhage. Willem Jacobus koopt het pand voor 1.050 gulden 25 cent.

In 1833 verstrekte Willem Jacobus van der Boor aan zijn broer Gerrit Brants Willem een fors bedrag, 7.500 gulden, in klinkende munt tegen een jaarrente van 5 procent (15). Gerrit was ook koopman in tabak en woonde toen aan de Schoolstraat in 's-Gravenhage naast de Visbank. Diens huis en erf diende tot hypotheccair onderpand. Dit haagse bedrijfje zou uitgroeien tot de Tabaksfabriek van G. W. van der Boor, later de Tabaks- en Cigarenfabriek van G. A. van der Boor, die omstreeks 1890 meer dan honderd werknemers zou tellen.

Een soortgelijke hypotheccaire lening van 600 gulden verstrekte Willem in 1831 aan een delftse collega, Dirk van Eijk (16). In 1834 stelde hij zich borg voor Jasper Bruinse, een delfts koopman, die op een verkoping in Vlaardingerambacht een paard had gekocht (17). In 1840 leende hij aan een inwoner van Maasland, Ary de Bloois, een som van 600 gulden op hypotheccatie van diens huis (18).

Naast zijn geldleningen en borgstellingen koopt Willem van der Boor heel wat onroerend goed aan. In 1835 was hij eigenaar geworden van het eerder vermelde pakhuis aan de oostzijde van de Hoogstraat. In 1840 kocht hij een stuk weiland in de Holiërhoekse Polder voor 1.100 gulden (19) en de boerderij annex café „De Drie Baarsjes” aan de Delftse Veerkade voor 1.900 gulden (20). In 1846 verhuurde hij „De Drie Baarsjes” aan Frank

van der Knaap voor 240 gulden per jaar (21). De bijzondere bepalingen in dit huurcontract doen vermoeden, dat Willem van der Boor ook een pied à terre op het platteland buiten de stad wilde hebben. De bovenwoonkamer met een aangrenzend slaapkamertje en een keukentje, dat hij had laten aanbouwen, moest voor hem en eventuele familieleden steeds beschikbaar blijven. Huurder Frank van der Knaap nam op zich om tegen een redelijke vergoeding voor boter, melk en vuur te zorgen. Deze bezittingen en nog andere stukken weiland in de Holiërhoekse en Zouteveense Polder dienden in 1843 als hypotheek voor een lening van 8.000 gulden à 4,5 procent rente, aan Van der Boor verstrekt door Pieter Verkade, burgemeester van Vlaardingerambacht (22). Een deel van deze weilanden verhuurde hij in 1850 aan de eerder genoemde Frank van der Knaap voor 440 gulden per jaar (23).

Blijkens een lijst van eigenaren behorende bij de kadastrale legger moet Willem van der Boor ook nog een huis met erf en twee tuinen bezeten hebben ten oosten van de haven en ten westen van het Toepad, nu Schiedamseweg (24). In 1854 verkocht hij deze bezittingen aan de commissaris van politie M. P. E. Bruininck. Tenslotte werd Willem van der Boor in 1860 nog eigenaar van een woon- en pakhuis met erf aan de Dayer, gekocht van Warmelo en Van der Drift voor 1.650 gulden (25).

DE FA WILLEM JACOBUS VAN DER BOOR (CORSTIAAN GERRIT VAN DUSSELDORP, 1863-1875)

Willem Jacobus van der Boor overleed op 26 augustus 1863, bijna 67 jaar oud (26). Zijn echtgenote, Anna Suzanna Wesselman, was al in het voorjaar, op 21 april, overleden. Zij hadden slechts één kind, hun dochter Anna Suzanna, in 1843 gehuwd met Corstiaan Gerrit van Dusseldorp. Willem van der Boor had geen testament gemaakt, zodat zijn dochter alles erfde. Uit haar memorie van aangifte voor het successierecht blijkt dat de bezittingen aan onroerend goed bestonden in het drie-vierde deel van de hiervoor genoemde huizen, bedrijfsgebouwen en weilanden aan de Hoogstraat en Dayer en in de Holiërhoekse en Zouteveense Polder onder Vlaardingerambacht. Het overige vierde deel was, naar wij vermoeden, reeds het eigendom van Anna Suzanna geworden na het overlijden van haar moeder voorjaar 1863. Het bedrijf van haar vader wordt onder diens naam voortgezet als Fa W. J. van der Boor. Haar man Corstiaan Gerrit van Dusseldorp wordt in het register van patent-schuldigen als firmant genoemd (27). Het bedrijf werd toen gerekend tot de categorie van ondernemingen van „beneden negen werklieden” met een omzet van 13.000 gulden.

Corstiaan Gerrit van Dusseldorp en zijn broer Adrianus Marinus waren de eerste echte industriëlen van Vlaardingen (28). Hun firma Gebroeders Van Dusseldorp, opgericht 1844, exploiteerde de pelmolens aan de Galgkade. In juni 1872 werd deze firma

ontbonden en gingen de beide broers onder eigen naam handelen (29). Corstiaan nam een van zijn vijf kinderen, Willem Jacobus, genoemd naar zijn schoonvader Willem Jacobus van der Boor, in de Fa W. J. van der Boor op (30). In 1869 had het bedrijf blijkens het register van patentschuldigen plotseling bijna veertig werknemers in dienst, in 1870 bijna eenentwintig. Er werden voortaan ook sigaren gemaakt. In volgende jaren schommelde het personeelsbestand tussen negen en vijftien werklieden.

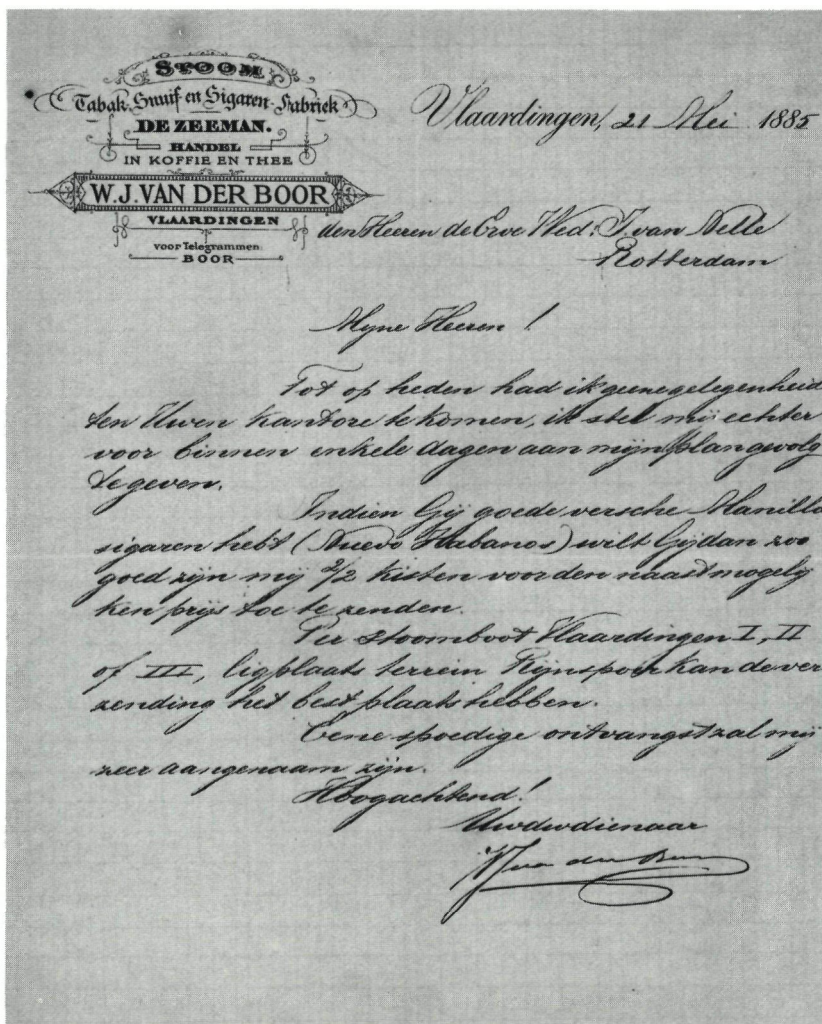
Corstiaan Gerrit van Dusseldorp overleed op 4 december 1874 als een zeer welgesteld man. De erfgenamen hadden in januari en februari 1875 vier dagen nodig om alle bezittingen te inventariseren en te taxeren (31). De inventarisatie was een heel karwei. Men begon 's morgens om half tien. Behalve de erfgenamen waren ook de vlaardingse notaris Jan van Stipriaan Luisius, twee getuigen en de rotterdamse taxateur van onroerende goederen Teunis de Graauw aanwezig. De boedelscheiding volgde op 4 mei 1875 (32). Een beknopt overzicht van de baten en lasten en van de scheiding hebben wij geplaatst in de bijlage bij dit artikel. Het saldo van de nalatenschap bedroeg 361.846 gulden en 7,5 cent. Het korte bestek van dit artikel laat niet toe uitvoerig in te gaan op de samenstelling van het omvangrijke vermogen van C. G. van Dusseldorp. We zullen ons beperken tot datgene dat de tabakshandel en dergelijke aangaat.

Bij de inventarisatie werden niet de namen van de debiteuren genoteerd. Dat is jammer, want nu weten wij niet aan wie de Fa W. J. van der Boor zoal leverde. De crediteuren werden wel vermeld. De Fa P. Goedewagen te Gouda leverde pijpen, de Fa Jan van der Jagd en François te Utrecht, Prins en Iserloo te Kampen en P. Arend te Rotterdam leverden sigaren. Snuiftabak kwam van R. van Lammen Kramer te Zaandam, koffiesiroop van de Fa Verhoeven te Heusden en van W. H. Salters te Delft, tabaksbussen van de Fa Van Duiven te 's-Gravenhage. G. H. Blanken en Jansen en Blanken te Leiden stuurden rekeningen voor pletloon. Interessant is, dat ook G. W. van der Boor te 's-Gravenhage voorkomt onder de leveranciers, al weten wij niet waarvoor. Hij was sigarenfabrikant (33) en waarschijnlijk een zoon van Gerrit Brants Willem van der Boor, broer van Willem Jacobus van der Boor.

Bij de inventarisatie kwam ook het winkelpand aan de westzijde van de Hoogstraat, nr E 32, aan de beurt. Het stond ongeveer op dezelfde plek waar nu de winkel van Van Lopik is. De winkel had drie toonbanken en een „winkelopstand”, vermoedelijk een soort wandkasten zoals die nu ook in De Zeeman te zien zijn. Er waren ook een koffiebak, 6 winkeltonnen, 7 grote theebussen, 30 andere bussen, 18 tabakstonnetjes, 13 snuifpotten met deksel, 6 weegschalen, scheppen, trechters, enz. Er was verder een kantoor, natuurlijk met secretaire, brandkast, kantoorlessenaar en copieerpers. Op de zolder lagen de voorraden: diverse soorten thee (niet gespecificeerd), tabak in vaten en pakken, zoals

Maryland, Baltimore, Portorico, Griekse, Java, Malang en Cavendish; verder pijpen, sigaren, snuif in soorten, nagelen, cichorei, komijn en saffraan. Hier werd ook de tabak gekorven, want er waren vier kerfbakken, sorteertafels, twee kachels, droogrekken en schalen. Ook werden een koffiëbrander en een koffiemolen geïnventariseerd.

Het pakhuis met twee zoutkassen aan de oostzijde van de Hoogstraat (ongeveer op de huidige kaalslag tegenover de Hema) werd niet door de Fa W. J. van der Boor gebruikt, maar was verhuurd aan de Fa Warmelo en Van der Drift. Dit pand was

Brief van de fabrikant in tabaksartikelen en handelaar in koffie en thee
W. J. van der Boor uit 1885

getaxeerd op 5.200 gulden, het eerder genoemde winkelpand op 8.500 gulden. Willem Jacobus van Dusseldorp kreeg deze panden als erfgenaam toegewezen. Hij zou de Fa W. J. van der Boor voortzetten.

**VAN FA NAAR NV KOFFIEBRANDERIJ, SIGAREN- EN
TABAKSFABRIEK VOORHEEN W. J. VAN DER BOOR
(WILLEM JACOBUS VAN DUSSELDORP, 1875-1900)**

De eerste jaren dat Willem Jacobus van Dusseldorp het bedrijf leidde, verliep alles rustig. Voor de patentbelasting werd zijn onderneming ondergebracht in de categorie van veertien à vijftien werklieden en aangeslagen voor een omzet van ca 12.000 gulden (34). Sedert 1879 beschikte de fabriek over een stoomwerktuig van drie pk, waarmee de machines voor het kerven van tabak en het branden en malen van koffie werden aangedreven, sedert 1883 ook aangewend voor de zeefmachine en een slijpsteen (35).

In 1888 werd de fabriek door een zware brand getroffen. Volgens de Nieuwe Vlaardingsche Courant van zaterdag 25 augustus was de brand 's nachts om twee uur ontdekt door een bakker die naar zijn werk ging (36). Hij sloeg direct alarm. De vlammen sloegen toen echter al naar buiten. Snel werd de machinist van het waterleidingbedrijf per telefoon (toen nog een nieuwigheid) gewaarschuwd en die was „binnen weinige minuten gereed om een flinken stroom naar de stad te zenden”. De geweldige uitslaande brand bedreigde ook de omgeving: spiegelruiten van omliggende winkels knapten en ook het huis van dr Van Meegen, waar nu De Zeeman in gevestigd is, kreeg brandschade. Vlokken brandende tabak en thee en gloeiende koffiebonen vlogen in het rond. De schutterij werd opgetrommeld om het gebied af te zetten. Om half vier in de ochtend had men de brand onder controle en om zes uur konden de meeste brandspuiten inrukken. Van het gebouw was weinig overgebleven. Het pand en de opgeslagen goederen waren verzekerd bij diverse assurantiemaatschappijen. Als bijzonderheid vermeldde de krant nog, dat de „Groote Spuit” het eerst bij de brand was aangekomen, maar dat de „Baanspuit no 1”, brandmeester Johannes Voorbach, het eerste water had gegeven. Een competitief element, dat ons nu merkwaardig aandoet.

De brand maakte nogal indruk in Vlaardingen. IJsbrand Goudswaar, timmerman bij de Gebroeders Van den Berg in de Paterstraat, maakte er een gedicht op (37):

De brand bij Van der Boor

De brandweer rukte spoedig uit
Met groote en met kleine spuit,
De schutters met hun wapens.
De tamboer slaande op de trom
Liep trommelend de straten om

Te wekken die nog slaapen
De burgemeester, assistent,
Was ook aanwezig, heel content,
Hetgeen alle lof verdiende.
Maar vraagt men wat deed hij er bij
Twee mannen liepen aan zijn zij
Hij was geheel bijziende.
Het vuur, het woedend element
Sloeg van het voor- naar 't achterend
En scheen niet meer te temmen.
Tabak, sigaren en ook thee,
Ja, alles namen de vlammen mee
Machines al te gader,
Ja, van het gansche meubilair,
Niets heeft men kunnen sparen.

De brand heeft later ook een anonieme, niet zo geletterde Vlaardinger er toe gebracht zijn herinneringen aan de „Winkel van Boor” en aan de brand op papier te zetten (38). Het was een druk bezochte zaak en een prachtige winkel. In het bovenlicht van de winkelingang hing de voorstelling van „De Hopende Zeeman”. 's Woensdags en 's zaterdags kwamen de boeren uit de omgeving van Vlaardingen met hun groene zakjes met rode pluimpjes op de rug er hun inkopen doen. Ze stalden hun paard en wagen op de Markt rondom de Grote Kerk. In de winkel stonden tafels met banken waar ze konden zitten. Ze gaven hun bestellingen op en keuvelden intussen over hun koeien, die ze ook „beesten” noemden. Er stonden tabakspotten waaruit ze voor niks een pijpje mochten stoppen. Ze mochten zelfs gratis pijptabak ter waarde van 12,5 cent meenemen en gingen dan ook pijprokend de winkel uit.

Na de brand in 1888 was er niet veel meer van het bedrijf over dan het schild met „De Hopende Zeeman”. De zaak werd voortgezet in het tegenover liggende pakhuis, toen in gebruik bij graanhandelaar Hoogendijk (maar, zoals eerder vermeld, eigendom van de Fa W. J. van der Boor).

Na de brand werd er een geheel nieuw bedrijfspand gebouwd, ontworpen door architect Pleun van den Berg, die ook het ontwerp voor de Hollandiafabriek had gemaakt; het er naast gelegen herenhuis van de familie Van den Ham-Van Heijst werd er bij getrokken (39). Het personeel werd sterk uitgebreid: in 1889 tot tweeëndertig werklieden, in 1891 tot eenenveertig (40). Het vermogen van de stoommachine werd vergroot tot acht pk (41). Deze uitbreiding is enigszins merkwaardig, omdat het „debiet” volgens de patentbelastingregisters nog steeds ca 12.500 gulden was gebleven. We beschikken echter niet over bedrijfseconomische gegevens om dit nader te onderzoeken. Van het bedrijfsarchief is, voor zover wij weten, niets bewaard gebleven.

Ook over de arbeidsomstandigheden in de fabriek van de Fa W. J. van der Boor zijn geen gegevens voorhanden; wel over die van de Haagse Tabaks- en Cigarenfabriek van G. A. van der Boor (42). Wij nemen aan dat de omstandigheden daar wel ongeveer hetzelfde zullen zijn geweest. Er werkten daar meer dan honderd mannen en jongens en, op een aparte afdeling, nog twaalf meisjes. De werktijd was voor de mannelijke werknemers van 's morgens zes tot twaalf uur en 's middags van één tot zeven uur; in slappe tijden werkte men tot vijf uur. Sommige goede sigarenmakers maakten 4.000 à 4.200 sigaren van 8 stuivers per week. Ze moesten zelf de bosjesjongens, aankomende sigarenmakers, betalen (50 cent) en verdienden dan zelf 13 gulden per week. De meeste sigarenmakers kwamen tot een productie van 1.600 à 1.700 sigaren per week. Er werd nogal aan „maandaghouden”, een soort „baaldagviering”, gedaan, te vergelijken met de „kuiptjesmaandag” in Vlaardingen. De mannen stonden één procent van hun loon af voor het ziekenfonds van de fabriek. De patroon deed daar dan nog eens vijf cent per werknemer bij. Bij ziekte ontvingen de mannen gedurende dertien weken het halve loon. Het overschot van dit fonds werd jaarlijks, op 1.000 gulden na, verdeeld onder de arbeiders. Het leverde soms 10, maar ook wel eens 16 à 17 gulden per jaar extra op. De twaalf meisjes die er werkten, varieerden in leeftijd van veertien tot vierentwintig jaar. Ze werkten van 's morgens 6.45 tot 12.45 en 's middags van 13.15 tot 18.45 uur. De werktijden van de meisjes waren met opzet verschillend van die van de mannen om te voorkomen dat ze tegelijk met de mannen naar huis zouden gaan. De meisjes verdienden ca 4 gulden per week, de helft minder dan de mannen.

De vlaardingse firma werd op 29 december 1897 omgezet in de Naamlooze Vennootschap Koffiebranderij, Sigaren- en Tabaksfabriek voorheen W. J. van der Boor (43). Aandeelhouders waren: Willem Jacobus van Dusseldorp, koopman, fabrikant en lid van de vlaardingse gemeenteraad (127 aandelen), jonkheer Reinier Willem van der Does, directeur van de gasfabriek te Maassluis (2 aandelen), douairière Elisabeth Christina Tadema, weduwe van Gerrit Willem van der Does te Epe (1 aandeel), Johannes Adrianus Apol, kapitein bij het Regiment Grenadiers en Jagers te 's-Gravenhage en ridder derde klasse der Orde van de Kroon van Pruisen (1 aandeel), Jan Samuel Tijl, kassier en commissionair te Vlaardingen (1 aandeel), Willem Frederik Karel van Buren, koopman en reder te Vlaardingen (6 aandelen), Maarten Versteven, koopman en lid van de vlaardingse gemeenteraad (6 aandelen), en Izaak Samuel Figee, scheepsbouwmeester en lid van de vlaardingse gemeenteraad (6 aandelen). Alles bijeen een illuster en ten dele zelfs adellijk gezelschap. Van de 150 aandelen bezat Willem Jacobus van Dusseldorp er dus 127. Het totale kapitaal zou 250 aandelen van 1.000 gulden omvatten. De nog ontbrekende aandelen moesten voor 1 oktober 1907 geplaatst worden.

Het doel van de onderneming was het bewerken van tabak, het vervaardigen van sigaren, het bewerken en branden van koffie, de inkoop van de benodigde grondstoffen, de verkoop van het gefabriceerde en de handel in bewerkte tabak, sigaren, koffie, thee e.d. Uitdrukkelijk uitgesloten was de handel in onbewerkte tabak en termijnhandel. Bij de winstdeling was een opmerkelijke bepaling: het personeel kreeg vijftien procent van de winst die overschoot nadat de aandeelhouders een bedrag gelijk aan vijf procent van het nominale bedrag van hun aandelen ontvangen hadden en nadat van het dan resterende bedrag bovendien twintig procent in het reservefonds was gestort. Het reservefonds mocht niet groter zijn dan vijftientwintig procent van het maatschappelijk kapitaal. De winstdeling aan de daarvoor in aanmerking komende personeelsleden zou geschieden in verhouding tot de genoten lonen. Deze fraai uitzienende regeling kreeg niet de kans in werking te treden. In maart 1900 was het bedrijf in liquidatie (44).

DE STOOMTABAKSFABRIEK, KOFFIEBRANDERIJ EN THEEHANDEL DE ZEEMAN (ARY VAN DER WINDT, 1900-1936)

Waarom het bedrijf van voorheen W. J. van der Boor moest liquideren, is ons bij gebrek aan bedrijfsgegevens niet duidelijk geworden. Misschien was W. J. van Dusseldorp toch niet zo'n goede ondernemer als zijn vader en diens voorganger W. J. van der Boor. Het bedrijf zou publiek worden verkocht. De Nieuwe Vlaardingsche Courant van 14 april 1900 berichtte, dat een bod van 13.000 gulden niet werd gegund. Eind mei was er een koper gevonden voor 18.200 gulden, namelijk de Vlaardinger Ary van der Windt (45). Het aardige is dat er van zijn hand nog een begroting op een kladblaadje bewaard is gebleven, die hij maakte alvorens zijn besluit tot aankoop te nemen (46):

Briefhoofd van de Stoomtabaksfabriek, koffiebranderij en theehandel De Zeeman van 1907

Begrooting		
Aankoop	ca f 20.000	
Kapitaal insteeken	f 10.000	
totaal	f 30.000	
Onkosten voor omzet van f 30.000 minstens		f 2800:
1 knecht	f 10	
1 jongen	f 8	
1 jongen	f 2	
1 reiziger	f 16	
	f 36 x 50	f 1800
reisgelden-kl. reizen		f 400
vrachten		f 200
disponeerkosten, belastingen, enz.		f 200
brandstof en licht		f 200
		f 2800
Wanneer dus een omzet behaald kan worden van f 30.000 à 15%		f 4500
gaat af aan kosten		f 2800
		f 1700

f 30.000 tegen f 1700 winst zou zijn ca 5½%
 ½% afboeken voor kwade posten, enz., netto 5%

Van der Windt nam dus genoegen met een bescheiden winst van vijf procent. Zoals hiervoor vermeld, verwierf hij het bedrijf voor 18.200 gulden, bijna 2.000 minder dan hij had gerekend. De voorraden werden afzonderlijk geveild op 21 juni 1900 en omvatten ca 400.000 sigaren, gekorven tabak, verscheidene soorten ruwe koffie, gruishee, saffraan, enz. (47). Van deze voorraden zal Van der Windt ook wel het nodige gekocht hebben. Bovendien nam hij de Fa Wiegman over, een heel bekende tabakszaak in Den Haag (48).

Ary van der Windt (1864-1940) was een zoon van de bekende vlaardingse scheepsbouwer Willem van der Windt. Er was geen plaats meer voor hem op de werf, omdat er al twee andere broers zaten. Het aanvankelijke plan om kandidaatnotaris te worden, liet hij varen (49). Door „bijzondere omstandigheden” (50) kwam Van der Windt in de tabakskerverij terecht en begon in 1888 een klein winkeltje aan de oostzijde van de Hoogstraat, tussen Kortedijk en Afrol. Hij was „een schrander kijkende en joviale man” (51). In 1891 huurde hij een groter pand aan de Hoogstraat nr E 46, ongeveer op de plaats waar nu de Korte Hoogstraat de Hoogstraat kruist. Deze winkel heette „De Zeevisscherij”. In 1900 kocht hij vervolgens de Stoomtabaksfabriek, Koffiebranderij en Theehandel De Zeeman, die toen als aandrijfkracht een gasmotor en een stoommachine van dertien pk had (52). W. J. van Dusseldorp bleef er tot 1905 nog een koffiebranderij op na houden en was ook werkzaam als suikeragent van de Fa W. J. van Dusseldorp en Co (53).

In 1904 betrok Van der Windt het pand waar nu De Zeeman in gevestigd is, Hoogstraat 205 (54). Hij had het gehuurd van ds Daniël den Breems, een zwager, die het weer van dokter Van Meegen had overgenomen (55). Van der Windt ging in dit huis, dat schuin tegenover zijn bedrijf lag, wonen.

Een uitvoerige beschrijving van het bedrijf van A. van der Windt vonden wij in het weekblad Handelsbelangen in 1921 (56). Het bedrijf telde verschillende afdelingen. In de kerverij stonden twee kerfbanken, één voor rooktabak en één voor pruimtabak. De tabaksbladeren werden eerst door de kerfbaas uitgelegd en dan door de kerfmachine tot plakjes geperst. Ook was er een slijpmachine, waarmee de bot geworden messen van de kerfmachine weer scherp geslepen werden. Met de walsmachine werden de tabaksstelen geplet, die dan verwerkt werden in de goedkoopste soort tabak. Het drogen van de tabak gebeurde in de „eest”. De tabak die hier uit kwam, ging via een soort jacobs ladder naar een hoger gelegen verdieping, waar de zeefmachine stond opgesteld. Daarmee werd het zand uit de tabak gezeefd. Na enkele dagen sorteerte men de gekorven tabak naar kwaliteit. De gesorteerde tabak alsook de voorraden ruwe tabak lagen op de eerste verdieping aan de noordkant.

De tabak werd veelal in grote houten vaten aangevoerd. Ze wogen 400 tot 700 kg. Aangevoerd per binnenschip bijvoorbeeld uit Rotterdam, werden ze gelost nabij de Visbank en met platte

Tabakssorteerkamer van De Zeeman omstreeks 1920

De Kerverij met eest van De Zeeman rond 1920

karretjes naar de fabriek aan de Hoogstraat vervoerd. Sommige Vlaardingers kunnen zich nog herinneren, hoe de grootste vaten van wel 160 cm doorsnede op straat door midden gezaagd moesten worden, want ze konden niet door het hijsgat (57). Terwille van de veiligheid van de nieuwsgierige omstanders sloot de politie de Hoogstraat ter plekke dan voor enige tijd af.

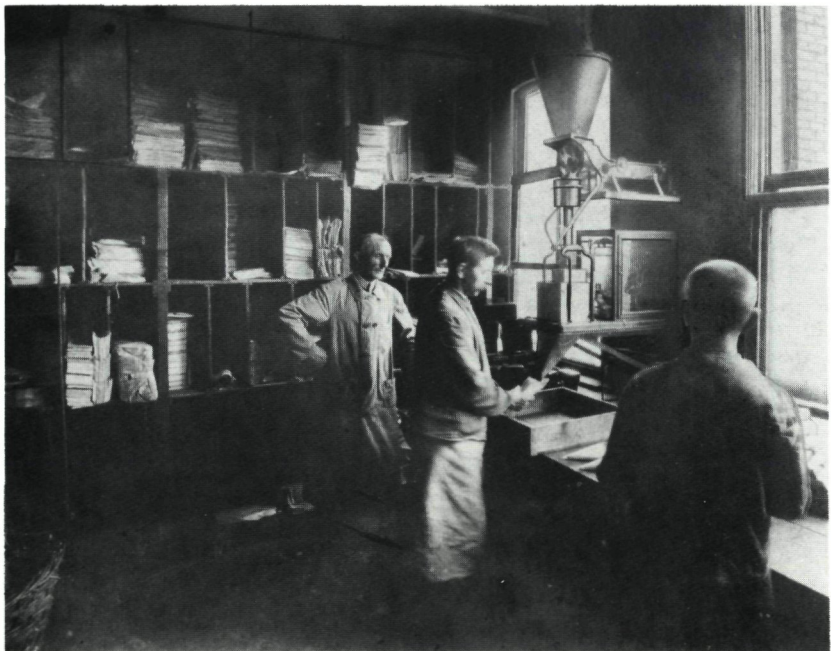
Een bekend product van Van der Windt was de „Gezondheidstabak”, die slechts één procent nicotine bevatte. Ter vergelijking: de meeste soorten Amerikaanse rooktabak bevatten ca vijf procent nicotine. De „Gezondheidstabak” werd voortdurend gecontroleerd door het Bureau van Chemisch en Microscopisch Onderzoek van dr F. P. van Hamel Roos en A. Harmens te Amsterdam. Het was een veel gevraagde tabak, die ook onder professoren uit Leiden en Groningen aftrek vond (58). Bij de bereiding van deze tabak werd het vocht er uitgeperst. De daarbij vrijkomende drab werd opgevangen en verkocht aan westlandse tuinders, die het gebruikten als bestrijdingsmiddel tegen insecten.

Zeer gewild in visserij- en scheepvaartkringen was de pruimtabak „BZK”, voluit „Beste Zware Kauwtabak”. Met dit merk had De Zeeman zeer veel succes. Het verdubbelde de omzet. Tot in Lerwick, op de Shetland Islands, waar tijdens de haringteelt de hollandse vissersvloot havende, kon men BZK kopen, daar „Dutch curl”, hollandse krul genoemd (59). Heel bekend was ook „BP” oftewel „Beste Pruimtabak”, waar rum,

vijgensiroop en andere, geheime, ingrediënten in verwerkt waren (60). BP met extra rum werd ook wel in vaten naar landen in westelijk Afrika geëxporteerd. Een ander, in 1921 nog nieuw merk, was „Picadura”, een lichte, zeer geurige tabak, die geen warme tong tot gevolg had. Deze tabak gaf weinig rook en werd daarom als een echte salontabak aangemerkt. Het was maar één van de vijftig soorten tabak die in De Zeeman verwerkt en gemixt werden. Dat was heel wat, want in de nederlandse tabakshandel kende men toendertijd zo'n zesenvijftig soorten.

De fabriek van Van der Windt produceerde ook snuiftabak, vooral de echte carottensnuif (61). De carotten (strengen tabaksbladeren) kwamen van een carottenfabriek in Gelderland. Daar werden de vaten met carotten een tijd lang in de grond bewaard. Kwamen ze in Vlaardingen aan, dan moesten de carotten eerst uitgeloozd worden in de kerfbakken en konden daarna pas tot snuiftabak verwerkt worden. Deze echte snuif (in tegenstelling tot de chemisch vervaardigde niessnuif) was geparfumeerd, bijvoorbeeld tot rozensnuif. Van der Windt verkocht zijn snuiftabak in heel Nederland, gewoonlijk in spanen doosjes, soms ook wel los. Tot in de jaren twintig van deze eeuw hadden vele oudere vrouwen nog de gewoonte te snuiven.

Een andere afdeling van de fabriek van Van der Windt was de koffiebranderij (62). Het branden geschiedde met een speciaal daarvoor ingerichte installatie, die een ronddraaiende, van gaatjes voorziene, trommel bevatte. Daaronder brandde een

De weegkamer van De Zeeman omstreeks 1920

flinke gasvlam. Door de roterende beweging schudden de bonen heen en weer en werden zo geleidelijk gebrand. De koffie werd in balen of pakjes gepakt. In de pakkerij stonden allerlei machines voor het aanbrengen van plaketiketten, droog- en persapparaten en in 1921 ook een banderolleermachine. In het emballagemagazijn lagen allerlei soorten, soms zeer artistiek uitgevoerde, etiketten en verpakkingsmateriaal. Voor de Gezondheidstabak bijvoorbeeld waren er, naar gelang de kwaliteit, etiketten in verschillende kleuren. Van dit fraaie reclamemateriaal van Van der Windt is gelukkig nog het een en ander bewaard gebleven (63).

Op de theepakkerij vond men thee uit vooral Java, maar ook van China en Ceylon, verpakt in zakjes, busjes en trommeltjes. Enkele merken en soorten: gruissthee, China Afternoon Tea, bladsthee, Breakfast (Engelse *mélange*), Broken Orange Pecco, Broken Java Tea. Het mengen van de verschillende soorten thee geschiedde volgens eigen recepten. De theebreek- en mengmachines stonden op de hoogste verdieping van het gebouw.

Behalve het fabriekspand met winkel aan de Hoogstraat had het bedrijf in 1921 ook nog een drukke winkel aan de Tweede Van Leyden Gaelstraat hoek Aert van Nesstraat, een sigarenkiosk aan de Binnensingel bij het Verploegh Chasséplein en een groot filiaal „De Posthoorn” (van 1791) in Den Haag. De kiosk aan de Binnensingel was lange tijd bemand door A. J. van Velzen. In 1925 vierde deze Van Velzen zijn zilveren jubileum bij De Zeeman. De zoon van Van der Windt haalde hem per auto (iets bijzonders) naar het versierde kantoor, waar hij werd gehuldigd (64). Hij kreeg een gouden horloge met inscriptie aangeboden.

Het waren intussen moeilijke tijden voor het bedrijf geworden. Reeds vóór de eerste wereldoorlog klaagde Van der Windt over stijgende prijzen bij een gelijk blijvende omzet (65). Het uitbreken van de oorlog betekende ontwrichting van handel en scheepvaart; veel soorten tabak waren niet meer te krijgen (66). De theeprijzen stegen met 25 procent. De prijs van de goedkoopste gekorven tabak liep op van 23 cent per halve kilo in 1915 tot 50 cent in 1916. In 1917 kostte goede tabak bij De Zeeman 2 gulden per halve kilo. Koffie en thee kwamen in dat jaar onder rijksdistributie. Na de oorlog was De Zeeman de eerste onderneming in Nederland die weer Engelse thee op de markt bracht (67).

De verplichting, in 1921, tabak in gebanderolleerde verpakking te verkopen betekende voor vele tabaksfabriekjes en winkels de doodsteek (68). Behalve de aanschaf van een dure banderolleermachine moest men immers ook een grote voorraad gebanderolleerde tabak gaan aanleggen, waarover men aan de fiscus accijns betalen moest. Men kon nu ook geen losse tabak in de winkel meer verkopen. Het sigarettenverbruik nam in de jaren twintig en begin dertig sterk toe (69). Kostbare reclamecampagnes waren nodig om de omzet te handhaven, want

Pakken en banderolleren van tabak in De Zeeman omstreeks 1920

Joop en Mietje Stigter van De Zeeman uit 1979

de concurrentie uit het buitenland, vooral van de kwalitatief mindere soorten tabak, werd groter. In 1932 werd de accijns op thee ingevoerd en in 1933 werd de accijns op tabak weer verhoogd.

In deze tijd werd de tabaksfabriek nogmaals door brand getroffen, zij het niet zo erg als in 1888 (70). Het dak werd verwoest. In 1933 werd de fabriek in- en uitwendig wat gemoderniseerd en de winkel kleiner gemaakt (71). In de Verslagen van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Vlaardingen komt de fabriek De Zeeman vanaf 1934 niet meer voor. Van der Windt, zeventig jaar geworden, ging het kalmer aan doen. De handelsmerken die De Zeeman voerde, en de klanten van de fabriek werden overgedaan aan de Fa Van Rossum te Rotterdam (72). De winkel werd verplaatst naar het woonhuis van Van der Windt, in het huidige pand Hoogstraat 205 (73). In 1936 tenslotte trok Van der Windt zich geheel uit de zaken terug. Het winkelbedrijf en de kiosk verkocht hij aan Jan van der Sar, die in 1950 ook het huis en het winkelpand kocht (74). Hij zelf verhuisde naar Driebergen, waar hij op 13 januari 1940, vijfenzeventig jaar oud, overleed (75).

WINKEL DE ZEEMAN (JAN VAN DER SAR, 1936-1975; JOOP STIGTER, 1975-HEDEN)

Van der Sar nam, om precies te zijn, op 13 april 1936 het eens zo grote bedrijf De Zeeman over (76). Hij zelf stond in de winkel aan de Hoogstraat en had tot aan de tweede wereldoorlog ook nog een loopjongen in dienst. De familie Poot bediende voor hem de kiosk aan de Binnensingel en het filiaal aan de Aert van Nesstraat. Van der Sar mengde zelf nog thee en brandde ook nog, eens in de week, koffie, die verkocht werd onder het merk De Zeeman. Hij leverde ook aan andere winkels. Nog lange tijd gebruikte hij de cliché's van Van der Windt voor drukwerk e.d. Tijdens de oorlog was het moeilijk iedereen te gerieven. De zakjes tabak werden daarom gehalveerd. Snuiftabak werd in de winkel afgewogen in hoeveelheden van 5 tot 20 gram, al naargelang de wensen van de klanten. De vissers kochten veel rookwaren bij De Zeeman, met name vlak voor de haringteelt. Tot aan de oorlog kwamen traditiegetrouw de boeren uit de omgeving er 's woensdags en 's zaterdags hun rookwaren bestellen en dronken dan koffie in de winkel. Na de oorlog deed Van der Sar de kiosk en het filiaal van de hand en bleef alleen nog de winkel De Zeeman aan de Hoogstraat over.

Op 4 augustus 1975 verkocht Van der Sar, na veertig jaar, de winkel aan Joop en Mietje Stigter (77). Ook nu zijn er weer – het lijkt wel traditie bij De Zeeman – relaties met de haagse tabakshandel en -industrie, en wel met de bekende Fa De Graaff en Zn. Zij voeren de merken pijptabak (kerftabak) „De Zeeman”, „Baey Toeback No 1”, „Virginy”, „Portorico”, „Fijne Engelsche

De Zeeman, in koffie, thee en tabaksartikelen, Hoogstraat 205, in 1979

Mixtuur" en „Seamen's Club". Daarnaast worden er, zoals vanouds, koffie, thee, sigaren, sigaretten en snuif verkocht. Joop Stigter is ook grafisch ontwerper. Hij heeft de hand in de lay-out van veel drukwerk in Vlaardingen en wijde omgeving en ook in de presentatie van vele tentoonstellingen, zoals in het Visserijmuseum. Wij mogen dan ook verwachten, dat De Zeeman, evenals in de tijd van Van der Windt, zich weer in fraai en artistiek reclamemateriaal zal presenteren. Dat is wel besteed aan een bijna honderdvestigjarig bedrijf.

Jan P. van de Voort.

BIJLAGE

Verkorte weergave van de boedelscheiding van Corstiaan Gerrit-
van Dusseldorp, 4 mei 1875 (78).

A BATEN

1	Meubelen, huisraad	f	4.239,—	
2	Juwelen, goud, zilver	f	1.560,95	
3	Contanten	f	24.000,70	
4	Effecten, waardepapieren	f	6.324,85	
5	Hypotheken, met nog te ontvangen rente	f	26.876,20 ^s	
6	Onroerend goed, met nog te ontvangen huur (79)	f	89.415,44	
7	Rijstpellerij en rijsthandel:			
	–voorraden	f	174.825,99	
	–goede debiteuren	f	65.936,36	
	–dubieuze debiteuren			
	(f 4.152,88)	f	—,—	
	–contanten	f	304,—	
	–wissels	f	1.055,79 ^s	
		f	242.122,14 ^s	
	–af: crediteuren	f	77.746,12 ^s	
		f	164.376,02	f 164.376,02
8	Fa W. J. van der Boor:			
	–voorraden	f	27.698,85 ^s	
	–goede debiteuren	f	28.478,85	
	–dubieuze debiteuren			
	(f 6.382,32)	f	—,—	
	–contanten	f	1.548,97	
		f	57.726,67 ^s	
	–af: crediteuren	f	7.528,02 ^s	
		f	50.198,65	f 50.198,65
	Bij een bedrag van (80)			f 199,45
				f 367.191,26 ^s

B LASTEN

1	Hypothecaire schuld	f	2.009,33
2	Huiselijke en andere schulden	f	3.335,86
		f	5.345,19

BATEN
LASTEN

f	367.191,26 ^s
f	5.345,19
f	361.846,07 ^s

VERDELING

Helft aan weduwe
-af: doodschulden

f	180.923,03 ^s
f	199,45

Hiervan $\frac{1}{4}$ aan weduwe

f	180.729,58 ^s
f	45.180,89 ^s

Voor de 5 kinderen
Per kind

f	135.542,69
f	27.108,54

NOTEN

- 1 Gemeentelijke Archiefdienst Vlaardingen, Notariële archieven Vlaardingen 1620 - 1842 (hierna aan te halen als NAV 1620 - 1842), inv. Sigal nr. 101, akten 42, 43 en 48. Voorzover hierna niet anders wordt vermeld, komt alle bronnenmateriaal van de vlaardingse archiefdienst.
- 2 De hier genoemde genealogische gegevens over Maarten Johannes van der Boor en zijn familie zijn ons medegedeeld door de gemeentearchivaris van Delft.
- 3 Archief Gemeentebestuur Vlaardingen 1813 - 1962 (hierna AGV te noemen), register van patentschuldigen, 1823 nrs 2 en 52.
- 4 NAV 1620 - 1842, inv. Sigal nr 162, akte 164.
- 5 Zie noot 2 en ook: AGV, register volkstelling 1830, wijk E nr 7, gezin 680.
- 6 Zie noot 2.
- 7 AGV, register van patentschuldigen, 1823 nr 18.
- 8 Idem, 1826 nr 26 en 1831 nr 12.
- 9 NAV 1620 - 1842, inv. Sigal nr 167, akte 23.
- 10 Idem inv. nr 115, akte 27.
- 11 Idem inv. nrs: 180, akte 119; 181, akte 92; 189, akte 65.
- 12 Naamlijst der haringschepen in Zuid- en Noord-Holland uitgerust, benevens derzelver boekhouders en stuurlieden. Vlaardingen, 1837 - 1851.
- 13 NAV 1620 - 1842, inv. Sigal nr 186, akten 82 en 141.
- 14 Idem inv. nr 162, akte 164.
- 15 Idem inv. nr 165, akte 148. Zie ook: Enquête door de staatscommissie benoemd krachtens de wet van 19 januari 1890 (Staatsblad no 1); derde afdeeling, bedrijven in onderscheiden gemeenten der derde arbeidsinspectie. Zonder plaats en jaar. Gezien bij Gemeentearchief 's-Gravenhage.
- 16 NAV 1620 - 1842, inv. Sigal nr 161, akte 218, en inv. Sigal nr 115, akte 36.
- 17 Idem inv. nr 166, akte 64.
- 18 Idem inv. nrs 187, akte 324, en 188, akte 148.
- 19 Idem inv. nr 187, akte 329.
- 20 Idem akte 491.
- 21 Notariële archieven Vlaardingen 1843 - 1895 (hierna te noemen NAV 1843 - 1895), notaris J. H. Knottenbelt, 1846 akte 71.
- 22 NAV 1843 - 1895, notaris J. H. Knottenbelt, 1843 akte 36.
- 23 NAV 1843 - 1895, notaris J. H. Knottenbelt, 1850 akte 128.
- 24 AGV, kadastrale leggers ca 1855 - ca 1875, artikelen 41 en 1107.
- 25 NAV 1843 - 1895, notaris J. H. Knottenbelt, 1860 akte 89.
- 26 Voor deze en volgende overlijdensdata zie AGV, overlijdensregisters burgerlijke stand 1811 - 1882.

- 27 AGV, register van patentschuldigen, 1867 nr 34.
- 28 C. Postma. Korte geschiedenis van Vlaardingen. Vlaardingen, 1958. blz. 52 en 67.
- 29 NAV 1843 - 1895, notaris J. van Stipriaan Luiscius, 1872 akte 7.
- 30 AGV, register van patentschuldigen, 1872 nrs 50 en 95.
- 31 NAV 1843 - 1895, notaris J. van Stipriaan Luiscius, 1875 akte 7.
- 32 Idem akte 83.
- 33 Verslag van de Kamer van Koophandel en Fabrieken in de gemeente 's-Gravenhage over 1878, blz. 20-21.
- 34 AGV, register van patentschuldigen, 1875 nr 52, 1876 nr 52, 1877 nr 51, 1878 nr 50.
- 35 Idem 1879 nr 104, 1883 nr 45. Zie ook: Verslag van burgemeester en wethouders aan den raad der gemeente Vlaardingen van den toestand dier gemeente, 1888 (hierna te noemen Gemeenteverslag). blz. 105.
- 36 Nieuwe Vlaardingsche Courant van 25 augustus 1888 (hierna NVC te noemen). Zie ook Gemeenteverslag 1888, bijlage R.
- 37 Handschrift, voorlopig cat. nr 10-E-127.
- 38 Handschriftenverzameling, cat. nr 137.
- 39 Mededeling van de heer P. van den Broek en mevrouw A. C. van den Broek - Van der Windt te Vlaardingen. Aan ons gesprek met de heer en mevrouw Van den Broek ontlene wij vele welkome gegevens uit dit artikel. Zie verder NVC van 28 juli 1933.
- 40 AGV, register van patentschuldigen, 1889 nr 68, 1891 nr 50.
- 41 Gemeenteverslag 1889, blz. 89.
- 42 Enquête staatscommissie 1890. a.w.
- 43 Bijvoegsel Nederlandsche Staatscourant van 21 januari 1898, nr 17.
- 44 NVC van 10 maart 1900.
- 45 NVC van 30 april 1900.
- 46 Bij de heer J. Stigter, De Zeeman, Hoogstraat 205, Vlaardingen.
- 47 NVC van 14 juni 1900.
- 48 Mededelingen van de al genoemde heer en mevrouw Van den Broek - Van der Windt. Mevrouw Van den Broek is A. van der Windt's dochter Agatha.
- 49 Zie noot 48 juncto 39.
- 50 E. Poons. De Zeeman. in: Handelsbelangen; jrg 31 (1921), nr 1601, 7 september 1921. Dit artikel verscheen in het engels in: The Export Recorder, number 1568, October 1921.
- 51 Idem.
- 52 AGV, register van patentschuldigen, 1900, folio 105 - 106.
- 53 J. H. van Linden van den Heuvell. Het geslacht Van Dusseldorp. in: De Navorscher; jrg 81 (1932). blz. 49 - 63.

- 54 Zie noot 48 jo 39.
- 55 Mededeling van de gemeentearchivaris van Vlaardingen.
- 56 Zie noot 50.
- 57 Zie noot 48 jo 39.
- 58 Idem.
- 59 J. Beenhakker. Vader kocht pepermunt; herinneringen uit het oude Lerwick, in: Visserij; jrg 28 (1975). blz. 43. Hier wordt gesproken van „Dutch hurl”, wat duidelijk een zetfout is.
- 60 Zie noot 48 jo 39.
- 61 Idem.
- 62 Zie noot 50.
- 63 Bibliotheek Archiefdienst, voorlopige cat. nrs 8-F-106, 8-F-107 en 8-F-771; Streekmuseum Jan Anderson te Vlaardingen; eveneens bij de al genoemde J. Stigter.
- 64 NVC van 14 juli 1925.
- 65 Verslag van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Vlaardingen, 1908 en 1911.
- 66 Idem 1914 en volgende jaren.
- 67 E. Poons. a.w.
- 68 Zie noot 48 jo 39.
- 69 Verslag Kamer van Koophandel en Fabrieken te Vlaardingen, 1928 en volgende jaren.
- 70 Zie noot 48 jo 39.
- 71 NVC van 28 juli 1933.
- 72 Zie noot 48 jo 39.
- 73 Mededelingen van de heer J. van der Sar te Vlaardingen.
- 74 Mededeling van de gemeentearchivaris van Vlaardingen.
- 75 NVC van 15 januari 1940.
- 76 Zie noot 73.
- 77 Groot Vlaardingen (advertentieblad) van 17 juli 1975.
- 78 NAV 1843 - 1895, notaris J. van Stipriaan Luisius, 1875 akte 83.
- 79 Woonhuis en pakhuis van Van Dusseldorp aan de westzijde van de haven; nog een herenhuis aldaar; pelmolen De Liggende Os; de stoomrijstpelmolen; vlietland aan de Middelvliet in Maasland. Verder de via zijn vrouw Susanna van der Boor aangekomen onroerende goederen zoals: het winkelpand aan de oostzijde van de Hoogstraat; de woning De Drie Baarsjes in Vlaardingerambacht; verschillende percelen weiland en dergelijke in de Holiërhoekse en Zouteveense Polder en in Maasland. Het pakhuis met erf aan de Dayer was in 1865 afgestaan door ruiling met Jan van Roon, winkelbediende.
- 80 Zonder bijtelling van deze 199 gulden 45 cent klopt de optelling van de lasten niet met het in de akte genoemde totale bedrag aan lasten van 367.191 gulden 26,5 cent. De som van 199 gulden 45 cent blijkt de betaling der doodschulden te zijn.